

Marian Chachaj

DZIEJE OPINII ANDRZEJA SCHONEUSA O TALENCIE POETYCKIM WŁASNYM I SZYMONA SZYMONOWICA

Długim żywotem cieszą się zazwyczaj niektóre pomyłki popełnione przez uczonych o ugruntowanej sławie i bezspornym autorytecie naukowym. Dzieje się tak głównie z powodu powtarzania przez następnych badaczy twierdzeń swoich wielkich poprzedników bez sprawdzania ich zasadności i wiarygodności. Ilustrację takiej sytuacji stanowią losy cytatu z dziełka Andrzeja Schoneusa, mówiącego o poetyckim talencie Szymonowica.

Schoneus (1552–1615), posługujący się zgrecyzowanym przydomkiem Eumorphus, był z pochodzenia Niemcem, urodzonym w śląskim Głogowie. Zarówno swoje wykształcenie (bakalaureat uzyskał w 1584 r., zaś magisterium sztuk wyzwolonych i doktorat filozofii w 1586 r.), jak i dalszą karierę zawodową zawdzięczał przede wszystkim Akademii Krakowskiej. Jedynie pięcioletnie 1595–1599 spędził poza murami Akademii, opiekując się wojewodzicami krakowskimi Tęczyńskimi w czasie ich włoskiej podróży. Pobyt we Włoszech wykorzystał Schoneus dla podwyższenia swoich kwalifikacji naukowych: 13 lutego 1598 r. uzyskał doktorat obojga praw na Uniwersytecie w Pizie, a następnie — jeszcze w tym samym roku — doktorat teologii w rzymskiej Sapienzy. Po powrocie do Krakowa ponownie podjął przerwane wykłady. Jako znany profesor ośmiokrotnie pełnił funkcję rektora Akademii Krakowskiej¹.

Schoneus wydał jedną pracę naukową — kilkukartkową *Quaestio de angelis...* (Kraków, A. Piotrkowczyk, 1602), napisaną dla przeprowadzenia w Akademii Krakowskiej nostryfikacji włoskiego doktoratu teologicznego. Większość natomiast czasu twórczego, podobnie jak wielu innych współczesnych mu profesorów, spędzał na pisaniu łacińskich, niewielkich objętościowo utworów, przeważnie o charakterze panegirycznym; wydał ich kilkanaście. Ponadto jego wiersze stały się ozdobą szeregu prac innych autorów, stanowiąc

¹ Zob. L. Hajdukiewicz, *Schoneus (Schoen, Schön) Andreas* w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXXV, Warszawa-Kraków 1994, s. 597–600. Tutaj (s. 598) błędna informacja o uzyskaniu przez Schoneusa doktoratu obojga praw w Rzymie, stojąca w sprzeczności z aktami promocyjnymi Uniwersytetu Pizańskiego, zachowanymi w Archivio Arcivescovile w Pizie, sygn. Dottorati 17, k. 122 r.

świadectwo zarówno o zawartych przyjaźniach, jak i mniej zobowiązujących kontaktach w kręgach profesorskich i kościelnych Krakowa².

Wspomniana wypowiedź Schoneusa dotycząca w istocie początków sławy poetyckiej Szymonowica:

Sed occule raucam lyram,
adest Doria cum cythara bonus
Simonides poeta

stawała się niejednokrotnie argumentem w dyskusjach, toczonej o wczesnym etapie twórczości „polskiego Pindara”. Wydaje się, że najlepszym sposobem pokazania wzajemnych uzależnień historiograficznych będzie przesłедzenie funkcjonowania tej opinii Schoneusa począwszy od najnowszych opracowań, a kończąc na najstarszych.

W ogłoszonym niedawno artykule o dziejach poetyckiej sławy Szymonowica Ryszard Montusiewicz przytoczył wypowiedź Schoneusa z powołaniem się w przypisie na jego sielankę *Adonis* z 1581 r. Jak należy sądzić z kontekstu, autor zacytował ją za Henrykiem Baryczem (1936)³ lub Kornelimi Heckiem (1900). Zdaniem R. Montusiewicza sąd Schoneusa mógł być oparty na lekturze drobnych młodzieńczych utworów Szymonowica oraz poematu *Divus Stanislaus*⁴.

Henryk Barycz potraktował przytoczony cytat jako fragment sielanki *Adonis*, wydanej przez Andrzeja Schoneusa w sierpniu 1581 r. w Krakowie. Konsekwencją takiego stanowiska było przesunięcie początków znajomości Schoneusa z Szymonowicem na rok 1580 i przyjęcie założenia, że obaj poeci musieli się spotkać w domu Stanisława Sokołowskiego. W ten sposób Schoneus, którego nazwisko znalazło się w metryce Uniwersytetu Krakowskiego dopiero w półroczu letnim 1583 r. — zdaniem H. Barycza — miał przybyć do Krakowa już około 1580 r. H. Barycz przytoczył wprawdzie cytat, powołując się w tekście bezpośrednio na utwór Schoneusa, ale najpewniej zaczerpnął go od K. Hecka (1900) lub T. Sinki (1929)⁵.

² K. Estreicher. *Bibliografia polska*, wyd. S. Estreicher, t. XXVII, Kraków 1929, s. 249–252; E. Ozorowski, *Schoneus [...] Andrzej*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, Warszawa 1983, s. 27–28.

³ Dla uniknięcia zbędnego mnożenia przypisów, zawierających opisy bibliograficzne prac cytowanych przez omawianego w tekście autora, dodałem do nazwisk umieszczone w nawiasach daty z nadzieją, że pozwoli to na szybkie odnalezienie potrzebnych informacji w odsyłaczach do sąsiednich akapitów.

⁴ R. Montusiewicz, *Szymon Szymonowicz w sądach współczesnych i potomnych. Dzieje sławy poety do końca XVIII w.*, „Rocznik Lubelski”, t. XXV–XXVI 1983–1984, s. 46.

⁵ H. Barycz, *Dwaj poeci renesansowi w murach Uniwersytetu Krakowskiego* w: id., *W blaskach epoki Odrodzenia*, Warszawa 1968, s. 37 i 411 przyp. 54.

Omawiany tekst H. Barycza stanowi nieco zmodyfikowaną wersję pierwodruku artykułu z 1936 roku⁶, którym posłużył się w swoich badaniach Janusz Pelc (1964).

Idąc za H. Baryczem (1936) oraz T. Sinką (1929) i zarazem przywołując w przypisie sielankę A. Schoneusa *Adonis*, Janusz Pelc stwierdził, że już w 1581 r. Schoneus słaawił „pindaryczną lutnię” młodego Szymonowica. Schoneus miał sobie wyrobić opinię po zapoznaniu się z młodzieńczym poematem Szymonowica *Divus Stanislaus*⁷.

Cytowany przez J. Pelca Tadeusz Sinko — podobnie jak i H. Barycz (1936 i 1964) — powołał się na pracę Kornelego Hecka (1900) i po przytoczeniu „naszego” cytatu datowanego na 1581 r. dowodził, że już w połowie tego roku Schoneus musiał znać młodzieńczy utwór Szymonowica *Divus Stanislaus*, bowiem chwalać lutnię Pindarową (*Doria cythara*) w rękach poety, mógł to robić jedynie na podstawie lektury tego utworu⁸. Aby uzasadnić opinię Schoneusa, Sinko uznał *Divus Stanislaus* za młodzieńczy — pochodzący z 1577 r. — utwór Szymonowica i poddał go wnikliwej analizie, poszukując zależności od twórczości Pindara. Wynikiem był wniosek: „Żaden z przytoczonych motywów Szymonowica nie jest wprost zapożyczony z Pindara, ale wszystkie mają styl, koloryt pindaryczny”⁹.

Z kolei cytowany przez Sinkę Korneli Heck przytoczył cytat, podając, że pochodzi on z wydanej w sierpniu 1581 r. sielanki *Adonis* Schoneusa. Heck powołał się na obszerny artykuł Zygmunta Węclewskiego (1879)¹⁰.

Tymczasem Z. Węclewski, oceniając ogólnie talent poetycki Schoneusa, zacytował jego własną opinię w tej sprawie, wyjaśniając zarazem, że stanowi ona „koniec Ody do Jerzego Radziwiłła”¹¹. Następnie Węclewski rozpoczął omawianie utworów Schoneusa według kolejności chronologicznej ich powstania, poczynając od sielanki *Adonis*. I ten kontekst stał się głównym źródłem nieporozumienia. Można było go uniknąć po zapoznaniu się z omówieniem wzmiankowanej *Ody* w dalszej części rozprawy Węclewskiego, gdzie autor streścił całą eklogę zaczerpniętą z dziełka Schoneusa, pisząc o doryckiej lutni Szymonowica¹².

⁶ Id., *Szymon Szymonowicz w Uniwersytecie Krakowskim w: Prace historyczno-literackie. Księga zbiorowa ku czci Ignacego Chrzastowskiego*, Kraków 1936, s. 120–121 (cytat na s. 121).

⁷ J. Pelc, *Renesansowy manifest Szymona Szymonowicza*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. IX, 1964, s. 106 i przyp. 6. Autor nie przytacza tekstu Schoneusa w dosłownym brzmieniu.

⁸ T. Sinko, *Pindarus Polonus. (Rzecz o łacińskich odach Szymonowicza)*, w: *Szymon Szymonowicz i jego czasy. Rozprawy i studia pod. red. S. Łempickiego*, Zamość 1929, s. 46.

⁹ *Ibidem*, s. 49.

¹⁰ K. Heck, *Szymon Szymonowicz (Simon Simonides). Jego żywot i dzieła, cz. I*, „Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności”, t. XXXIII, 1900, s. 226.

¹¹ Z. Węclewski, *Szlązacy w Polsce*, II. *Andrzej Schoneus, rektor akademii krakowskiej*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, r. 7. 1879, s. 386 i przyp. 3.

¹² *Ibidem*, s. 483–484.

U źródła całego łańcucha pomyłek legło zatem błędne odczytanie tekstu Z. Węclewskiego (1879) przez K. Hecka (1900), w wyniku czego ten ostatni pomylił dwa utwory A. Schoneusa poświęcone Jerzemu Radziwiłłowi — ode z 1592 r. i sielankę z 1581 r. Wprawdzie dostrzegł Heck swoją pomyłkę i sprostował ją¹³, jednak późniejsi badacze tego nie zauważyli i atrakcyjny cytat, zaczął żyć w ich pracach samodzielnym żywotem, oderwanym od swojego historycznego kontekstu.

Sielanka A. Schoneusa *Adonis* już Z. Węclewskiemu¹⁴ znana była jedynie z przedruku, opracowanego staraniem Johanna Gottloba Boehmego (łac. Boehmius, 1717–1780), profesora historii uniwersytetu w Lipsku. Boehme zajmował się nie tylko historią, — z tej dziedziny godne odnotowania są wydane przez niego dwa tomy materiałów dotyczących pokoju w Oliwie — ale także poezją nowołacińską, ogłaszając *Poemata et hymni...* (1764 r.) Jana Dantyszka oraz wspomniany, interesujący nas w tym przypadku bezpośrednio, zbiór sielanek, zawierający przedruk dziełka Schoneusa¹⁵.

Znamienne są drobne różnice w tytułach sielanki Schoneusa, podawanych w samym przedruku. W spisie wydanych eklog tytuł brzmi *Andreae Schonei Adonis, ecloga gratulatoria ad Georgium Radivilum, episcopum Vilmensem, ducemque Olycensem. Cracoviae primum edita est, in officina Lazari, An. MDXXXI quaternis*¹⁶. Natomiast na początku przedruku podano nieco odmienną wersję: *Adonis sive Andreae Schonei ad Georgium Radivilum episcopum Vilmensem ducem Olycensem ecloga gratulatoria*¹⁷. Dopiero na końcu utworu znajduje się informacja o miejscu napisania (lub ukończenia sielanki, czasem błędnie cytowana jako część tytułu — *Cracoviae, ex aedibus Stanislai Socolovii, serenissimi Stephani, Poloniae regis theologi. Mense Augusto Anni MDLXXXI*¹⁸. Rzeczywiście, utwór ten nie zawiera sformułowania, którego losami zająłem się w niniejszym tekście¹⁹.

Cytat pochodzi natomiast z wydanej w 1592 r. w krakowskiej drukarni Łazarzowej ody Andrzeja Schoneusa, skierowanej do kardynała Jerzego

¹³ K. Heck, *op. cit.*, cz. II, „Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności”, t. XXXVII, 1903, s. 173 przyp. 3.

¹⁴ Z. Węclewski, *op. cit.*, s. 389, przyp. 1;

¹⁵ Wegele, *Böhme Joh. Gottlob*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 3, Lipsk 1876, s. 72–73; A. Mendykowa, *Książka polska we Wrocławiu w XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 133, 159 i 194; *Poetarum polonorum carmina pastoralia ex Bibliotheca Zalusciana iterum edita*, Altenburg, G. E. Richter, 1779, s. 43–52; E. Ozorowski, *op. cit.*, s. 27 — tu kilka drobnych błędów w opisie utworu Schoneusa.

¹⁶ *Poetarum polonorum carmina pastoralia*, s. 1.

¹⁷ *Ibidem*, s. 43.

¹⁸ *Ibidem*, s. 52.

¹⁹ *Ibidem*, s. 43–52.

Radziwiłła²⁰. Sześciokartkowy druk (licząc kartę tytułową) formatu *in quarto* zawiera interesujący nas cytat w części zatytułowanej *Epodus III*. Warto przytoczyć w całości tę epodę:

Mare scopulo a minante
 lyra, quae potens est
 sonare Tarnouium, Crassiniosq[ue]
 Socolouiumq[ue] magna claraq[ue] nomina?
 O quantus es fortis senex Russieci,
 Debiniq[ue] potens, grauisq[ue] Brudzini,
 et tu illius inclyti ducis
 nepos Zamoscides.
 Quid te Tilici, Gal-
 cini, et Pouodoui canam?
 Sed occule raucam lyram:
 adest Doria cum cythara bonus
 Simonides poeta²¹.

Uznając przekład epody za zadanie dla filologów i poetów, można za Z. Węclewskim przytoczyć jej streszczenie, wprawdzie miejscami niezbyt dokładnie oddające treść oryginału, ale wystarczające dla celów przyświecających niniejszemu tekstowi. „[...] lutnia żadna nie zdoła godnie uwielbić Tarnowskiego, Krasińskich, Sokołowskiego, a dzielni są także Rusiecki, Dembiński, Brudziński i sławnego wodza wnuk Zamojski. Trudno też opiewać, jak na to zasłużyli sobie, Tylickiego, Gałczyńskiego, Powodowskiego, a tem mniej zdoła to uskutecznić Schoneus, bo lutnia jego jest chrapliwa w porównaniu z dorycką lutnią Symonidesa”²².

W uzupełnieniu dotychczasowych interpretacji zakończenia epody można dodać, że wyrażenie dotyczące doryckiej cytry mógł Schoneus zaczerpnąć od Jana Kochanowskiego, który użył je w *Ad stephanum Bathorrem... Moscho debellato et Livonia recuperata epimiccion* (Kraków, Druk. Łazarzowa 1583). Kochanowski wzywał tutaj Muzę, „[...] by wyszła naprzeciw zwycięskiego króla z cytrą dorycką [...]”²³.

Trzeba przyznać, że ogłoszona w 1592 r. opinia Schoneusa o poetyckim talencie Szymonowica była w pełni uzasadniona. Szymonowic, mający za sobą wydane drukiem takie utwory jak *Naenia fumebris... de morte Jacobi Gorsci* (1586), *Castus Joseph* (1587), *Flagellum livoris* (1588), *Aelinopaeon* (1589), z których w pierwszym i ostatnim, zgodnie z opinią T. Sinki, można doszukać

²⁰ A. Schoneus. *Oda. Ad Georgium Radivilum S. R.E. cardinalem, episcopum Cracoviensem. principem amplissimum*, Kraków, Druk. Łazarzowa, 1592.

²¹ *Ibidem*, k. B₂r-v.

²² Z. Węclewski, *op. cit.*, s. 483–484.

²³ T. Sinko, *op. cit.*, s. 42.

się naśladowania i wpływu ducha Pindara²⁴, mógł się cieszyć zasłużoną opinią niezrównanego poety. I dopiero ta sława spowodowała zainteresowanie współczesnych młodzieńczym poematem *Divus Stanislaus* i doprowadziła do wydania go drukiem w 1604 r.²⁵. Nie od rzeczy będzie dodanie informacji, że wypowiedź Schoneusa pojawiła się w dwa lata po nobilitacji poety dokonanej na sejmie wiosennym 1590 r. A już w dokumencie nobilitacyjnym podkreślono: „[...] Simon Simonides, sławny w literaturze, imię swe wyniósł wysoko, aby rzadką nauką i wykwintnymi pismami wydanymi na światło dzienne być sławnym nie tylko wśród swoich, ale i wśród obcych”²⁶.

Opinia Schoneusa to druga w kolejności chronologicznej drukowana wypowiedź współczesna o Szymonowicu jako poecie. Pierwszy rymotwórcze zdolności Szymonowica pochwalił Bartosz Paprocki (1584)²⁷. W tym miejscu trzeba podkreślić, że wzmianki o Szymonowicu, odnajdowane przez historyków literatury w ówczesnej korespondencji, miały ograniczony zasięg oddziaływania i w zasadzie mogły kształtować opinię o talencie poetyckim Szymonowica w wąskim kręgu wielbicieli i znajomych poety. Ponadto należy dodać, że napisany około 1630 r. życiorys Szymonowica nie może być źródłem wiedzy o jego poetyckich osiągnięciach w trakcie nauki w Krakowie. Całkowicie panegiryczne zabarwienie posiada bowiem zdanie, z pewnością napisane na podstawie znajomości późniejszej twórczości Szymonowica, informujące o tym, jakoby już w czasie studiów słynął on jako *poeta et scriptor extemporalis*²⁸.

Odślonięcie właściwego kontekstu wypowiedzi Andrzeja Schoneusa o poetyckim talencie Szymonowica może stać się podstawą przewartościowania sądów dotyczących młodości „polskiego Pindara”. Ale to już inna historia.

²⁴ *Ibidem*, s. 49–52, 53–55.

²⁵ *Ibidem*, s. 46.

²⁶ Tłumaczenie S. K. Kuczyńskiego. zob. S. K. Kuczyński, *Nobilitacja Szymona Szymonowica*, „Rocznik Lubelski”, t. XXV-XXVI, 1983–1984, s. 33.

²⁷ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858, s. 908.

²⁸ A. Bielowski, *Szymon Szymonowic*, „Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydział: Filozoficzny i Historyczno-filozoficzny”, t. II, 1875, s. 106.